LES ESGLÉSIES ROMÀNIQUES

DE LA VALL DEL RIU CONGOST (IV)

SANTA MARIA I SANT MARTÍ DE TAGAMANENT

Hi ha moltes maneres d'anar a Tagamanent, no endebades és el millor punt de defensa del Congost. Al collet de Sant Martí conflueixen una sèrie de camins antics que uneixen els diferents nuclis de poblament del Montseny amb els de la vall del riu i les terres planes del Vallès.

Si ens sentim amb molts ànims de caminar, hi podem anar directament des de la Garriga o de Samalús pel turó de Santa Margarida, el coll de Carpis i les carenes d'en Bosc; o bé des de Sant Cristòfol de Monteugues, Roca Centella i les carenes d'en Bosc. És una excursió molt recomanable, de vegades un xic perdedora, però les dificultats són compensades amb escreix per la bellesa abrupta del paisatge.

Si no ens sentim tan heroics, però volem caminar, podem seguir el vell camí que, mig desfet, transformat en pista, puja de la rectoria de Vallcàrcara. O el que surt d'Aiguafreda per Puig Agut i el Soler. O els que seguint el Pla de la Calma acaben al collet de Sant Martí.

És possible d'arribar fins al collet de Sant Martí an automòbil. Hi ha la pista que puja de Vallcàrcara encara que només és practicable per jeeps i encara si el temps és ben sec. L'altra pista que puja del Congost surt de la dreta de la carretera, en direcció a Vic, aproximadament al kilòmetre 45. Són uns 8 kilòmetres de pista que salven un desnivell d'uns 700 metres.

Però la manera més fàcil d'arribar-hi és prendre la pista que surt del coll Formic, a la dreta de la carretera que uneix Seva amb el poble del Montseny. Cal prendre la que queda més elevada de les dues que surten pràcticament del mateix lloc. L'altra ens duria a la Castanya.

Tagamanent és un turó gairebé circular amb un apèndix al NW, assentat sobre unes cingleres calcàries practicables només per un parell de punts determinats.

Les pistes ens deixaran al peu del turó cònic coronat per les cincleres al collet de Sant Martí, on conflueixen també els diferents camins que pugen de la vall o baixen al Pla de la Calma. El camí que ens durà dalt del turó aprofita l'únic pas realment practicable i surt en direcció W del costat mateix de les restes de l'església de Sant Martí i, retombant cap al N arriba amb un parell de revolts, després de passar per sota de la cova de la Mare de Déu, al cim del turó.

Per la seva situació encimbellada és un gran punt de vista sobre les terres del Vallès i la Plana de Vic com a més pròximes, al lluny les serres del Maresme, el Tibidabo, Garraf, Montserrat, Sant Llorenç del Munt i el Pirineu. És el punt més elevat de les serres paraHeles que tanquen el Congost amb una alçada sobre el nivell del mar de 1055 metres.

A Tagamanent, encara sense estudiar, hi tornem a trobar restes antigues. Trossos de molí

fet amb pedres volcàniques, d'època romana, ceràmiques ibèrica i comuna romana, tot molt fragmentat, com a simple recollecció de prospeccions. El lloc és idoni per a un assentament d'epoca ibèrica, forma una petita mola plana en la qual fins al 1936 hi hagué l'església de Santa Maria, la casa rectoral que feia també d'hostal, la casa de l'ajuntament i alguns altres edificis.

La primera notícia escrita que coneixem de Tagamanent és del 945 i fa referència a unes vinyes i a unes terres situades "in terminio de castro Tagamanent". Així, doncs, trobem citat abans que l'església un castell, el qual avui ha desaparegut gairebé del tot, però que anirem trobant en diversos episodis de la història de Catalunya. Tingué una part destacada en les guerres de Joan II, el tornem a trobar en la de Successió prenent partit en favor de Felip V. El 1812 el general Manso hi derrotà els francesos comandats pel general Lamarque.

Sembla estrany que si el 1812 encara era una plaça prou forta perquè hi tingués lloc una acció guerrera, avui no en resti res. Potser es tracta d'un error, el territori del municipi és un dels més extensos, i la batalla, encara que la tradició local la situa al cim, tingué lloc a baix, prop del riu, en un dels punts on la gorja es fa més estreta. De totes maneres, al cim hi ha una sèrie de parets i de marges que caldria estudiar a fons.

La primera notícia de l'església de Santa Maria és de l'any 1009. Per un document del 1098 Folc, bisbe de Barcelona i vescomte de Cabrera, la cedí al monestir de Santa Fe de Conques i més tard, fins al 1331, fou propietat del de Sant Pere de Casserres. Vers l'any 1361 era ja parròquia.

Durant el temps que l'església de Santa Maria va pertànyer a l'un monestir o a l'altre, la parròquia va romandre a l'esglesieta de Sant Martí fins que, a mitjan segle XIV, es traslladà de nou a la de Santa Maria, on residí el rector fins al 1936 que fou cremada.

L'església de Santa Maria és un edifici de tres naus, la central coberta amb volta lleugerament apuntada i les dues laterals amb voltes d'arestes. L'absis de la nau central és rectangular, cobert també amb volta apuntada i amb un apèndix elevat on hi havia hagut el cambril de la Mare de Déu. L'absis és separat de la nau per un arc apuntat, i dos graons salven el desnivell entre la nau i el presbiteri. La nau de l'Evangeli té, com la central, un absis rectangular; la de l'Epístola no en té, i la seva capçalera servia de sagristia i donava pas a la rectoria i a l'escaleta que pujava al cambril. La separació de les tres naus és feta mitjançant uns pilars exagonals que suporten dues arcades de mig punt; a la volta, arrencant dels dos pilars, es veu l'empremta d'un arc.

Les dues naus laterals són, per la banda dels peus, més curtes que la central. La de l'Evangeli és ampliada per una habitació més elevada que la nau. La de l'Epístola té als peus l'escala que conduïa al cor i al campanar, i sota de l'escala una habitació més reduïda, on hi havia la pica baptismal. El campanar és situat sobre la part central de la façana, amb dues grans finestres on hi havia les campanes i amb finestres a les altres tres parets. A la façana principal s'obre la porta d'entrada amb unes motllures gòtiques i un petit ull de bou. Tot plegat, al primer cop d'ull no sembla pas romànic, però, si ens fixem en els diferents sistemes constructius, a la façana la part central és ben diferent de les dues laterals, els murs que tanquen l'edifici pels dos costats i l'absis central, el gran contrafort posterior que sostenia el cambril i, sobretot, si ens fixem en l'arrencada de la volta de la nau central, que per la seva inclinació sembla indicar que originalment devia ésser una volta de mig punt. Encastat en el mur exterior de l'habitació afegida, hi ha un tros de fris en pedra calcària ornamentat amb unes rosetes.

A la porta d'entrada hi havia hagut una ferramenta en espiral, típicament romànica. A l'exterior de l'edifici, al costat de l'Epístola, hi ha una cisterna antiga.

Es tracta, doncs, d'un edifici molt modificat amb alguns elements que potser són preromànics, altres de romànics, refet el segle XIV i encara ampliat en èpoques posteriors. El cambril de la Verge era decorat amb rajoles historiades glossant la troballa de la imatge.

De l'església de Sant Martí, en queda ben poca cosa. És un edifici de dimensions petites: una sola nau amb absis semicircular, ornamentat amb un fris de finestretes cegues. Originalment devia anar cobert amb volta de canó seguida, però en resta ben poca cosa. És interessant d'observar les filades de carreus més aviat petits del mur S que encara roman en peu. Al voltant de l'església hi ha un cementiri i ben a prop uns murs que caldria estudiar. Sota el camí vell hi havia un forn de pega que avui ha desaparegut, en ampliar-se la pista.

És un edifici típic del segle XI que sembla que no ha estat mai modificat, devia quedar en desús quan la parròquia va traslladar-se al turó.

Tagamanent queda molt lluny del vell camí, però és, al seu torn, centre de tot un petit món.

Segons Griera, el seu nom seria pre-romà i faria referència a la seva forma i alçada, muntanya alta.

SANT SALVADOR DE L'AVENCÓ

Si continuem l'excursió a peu, una de les branques del camí que baixa a Aiguafreda des de Tagamanent passant per puig Agut ens durà al molí de l'Avencó. Possiblement és un camí antic que unia Tagamanent amb el nucli de població centrat per l'esglesieta de Sant Salvador. Un cop al molí, ens caldrà travessar la riera; a l'altra riba, i al peu de la serra de l'Arca, hi ha situada l'església de Sant Salvador. Si hem vingut directament per la carretera, cal travessar el pont i prendre la pista que surt a la dreta de la carretera una mica més enllà del quilòmetre 48, al començament del poble d'Aiguafreda, que va seguint per la seva riba dreta la riera de l'Avençó. L'edifici és situat en un replanet abans de l'aiguabarreig de la riera de l'Avencó i la de Picamena.

Poca cosa sabem de la història de Sant Salvador; és un edifici començat i acabat el segle XII, que fou sufragani de Sant Martí (Aiguafreda de Dalt). És una edificació petita, d'una sola nau, amb absis rectangular i una porta adovellada. Ha estat restaurat i actualment serveix com a capella d'una urbanització que s'ha construït a la vall.

SANT CEBRIÀ DE LA MORA

A la Mora hi podem anar a peu des de Sant Salvador de l'Avencó, seguint la pista que flanqueja la riera de Picamena fins al pont homònim, d'allí surt un vell camí de bast que s'enfila fins a l'agrupament de cases de la Mora. Si hi volem anar en automòbil, ho podem fer per la pista que travessant el Pla de la Calma va de Collformic a Tagamanent; passat el pla de l'Estany o del Bassau hi ha un trencall en direcció W que ens durà a les cases de la Mora.

És situada en un replà dels vessants que baixen del Pla de la Calma a uns 960 metres d'alçada. De la Mora, no en sabem gaires coses. Ja existia el segle XI, i és centre d'un petit agrupament de cases, encara que la majoria són escampades per la muntanya.

L'església és del segle XI, d'una sola nau, amb absis llis amb una finestreta. En època gòtica li foren afegides una capella a cada cantó de la nau, cosa que li dóna un cert aspecte de planta de creu.

Tot plegat ens parla d'una època de repoblament i encara més de colonització d'unes terres que, si no són molt bones per a l'agricultura, sí que ho són per a la ramaderia i per al manteniment dels seus habitants.

SANT MIQUEL DE CANYELLES

Per anar a Sant Miquel de Canyelles des de la Mora cal que tornem enrera pel camí que surt del pont de Picamena en direcció a Aiguafreda, un cop passada la casa nova de Sant Miquel, trobarem un camí a la nostra dreta que ens durà a l'església.

Si ho fem en automòbil, caldrà sortir d'Aiguafreda pel camí de l'Avencó i, una mica després del pont de la Bisbal, trobarem a l'esquerra el camí descrit més amunt.

L'edifici és situat en la vessant oriental de la serra de l'Arca, en un replanet sobre la cota dels 600 metres. El caminet que passa per l'església puja fins al cim de la serra després de passar per la cova de Sant Miquel.

Sabem que l'església existia ja l'any 898 i, per la seva situació en la vessant abrupta d'una vall tan closa com és la de la riera de Picamena, ens parla d'èpoques de repoblament. És una església petita d'una sola nau coberta amb volta de canó i absis rectangular, amb una finestreta en forma de creu. Segons sembla, fou reformada el segle XII i restaurada l'any 1828.

SANT MARTÍ, Aiguafreda de Dalt

De Sant Miquel de Canyelles, pujant pel mateix camí que ens hi ha dut, passarem per la cova de Sant Miquel i arribarem a la pista que travessa la serra de l'Arca. Un cop a la pista, cal tornar enrera en direcció SW; passarem per un dolmen reconstruït i al cap d'uns pocs minuts cal retombar a la dreta fins a can Brui, d'on surt un camí que ens durà a l'església.

Per anar-hi en automòbil trobarem una pista a la dreta de la carretera, en direcció a Vic, que surt una mica més enllà del quilòmetre 50. La pista que passa al peu de la font dels Enamorats, i per sobre del restaurant, arriba fins a la mateixa església.

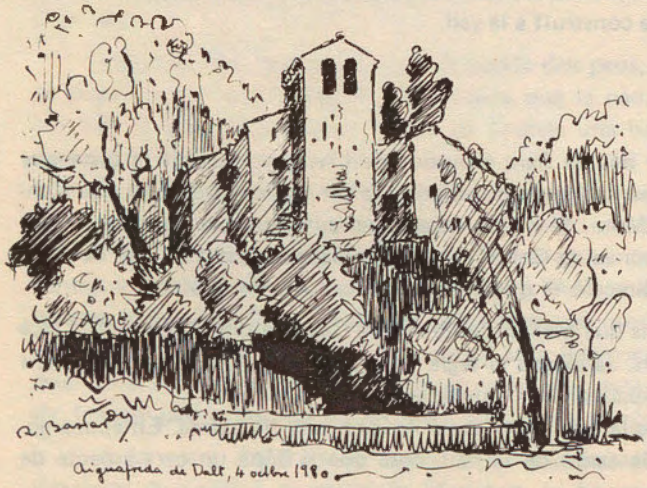

L'església és construïda en uns replans al peu dels petits cingles calcaris de la vall de la riera de Martinet, paral·lela gairebé a la de Picamena, aproximadament a la cota 600. El seu assentament sobre un naixement d'aigua li dóna una característica molt peculiar.

El nom antic de l'església era Sant Martí del Congost i l'acta de consagració és de l'any 899. Fou consagrada pel bisbe Gotmar de Vic, a instàncies de l'abadessa Emma de Sant Joan, filla de Guifre el Pelós, el qual li havia cedit les terres. Sabem que fou reconstruïda el 1105 i aquest és en gran

part l'edifici que resta. Durant molt de temps, pràcticament fins al segle XIX, va ésser la parroquia dels agrupaments de població centrats per les esglésies de Sant Miquel de Canyelles, Sant Salvador de l'Avencó, Sant Pere de Valldaneu i l'Abella, fins que la parròquia passà definitivament a Aiguafreda de Baix, a l'anomenat Raval de les Ferreries.

És un edifici d'una sola nau coberta amb volta de mig punt; absis rodó i amb unes capelles afegides als costats que, segons Eduard Junyent, substituïren unes absidioles preexistents. L'absis és decorat a l'exterior amb un fris d'arquets i de faixes llombardes i a l'interior per unes fornícules separades per mitges columnes adossades al mur i amb arquets resseguits per unes motllures. El campanar és de forma de torre, situat sobre els peus de l'edifici. Al mur occidental s'obre una finestra geminada amb una columna i un capitell trapezoïdal. Tot plegat queda emmascarat pels edificis annexos entre els quals cal destacar el comunidor. Sota l'església hi ha

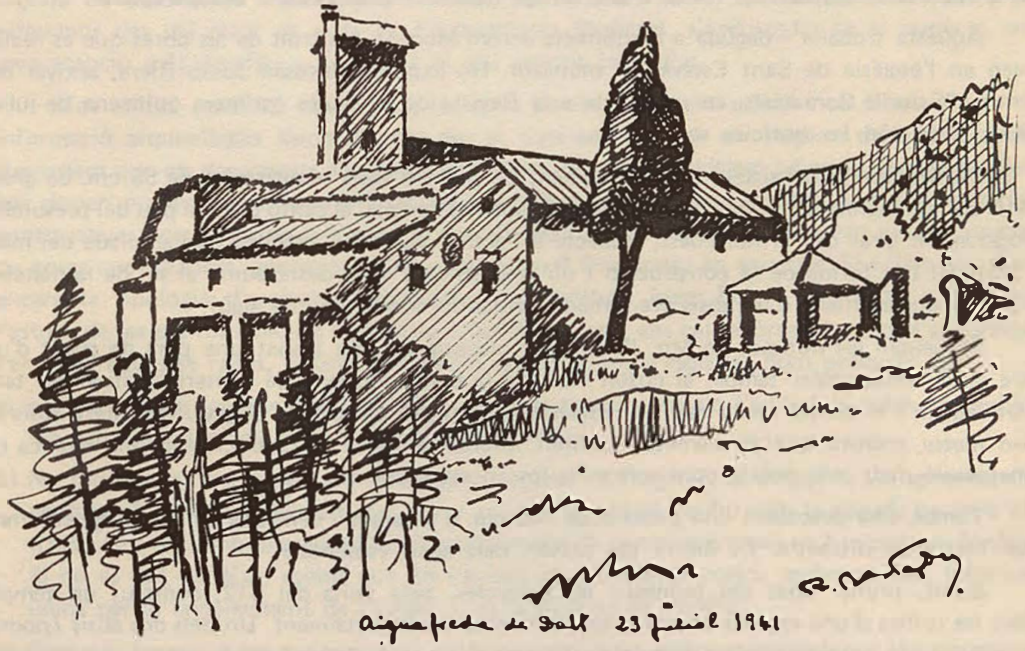

una bassa que s'alimenta d'uns degotalls, al seu costat esquerre s'obre una porteta molt petita tancada per una reixa de ferro que dóna pas, mitjançant un passadís artificial, a una covacripta amb tombes antropomorfes. Si tenim la sort d'estar dins la cova en els moments en què els raigs del sol incideixen sobre la superfície de l'aigua de la bassa, fruirem d'un espectacle singular, ja que la cova queda mig il·luminada pel reflex de l'aigua.

De tots els edificis d'aquest tram de la vall del Congost és l'únic, excepte el de Santa Maria del Camí, que té mostres de decoració.

És una església de l'època de repoblament i colonització; del primer edifici del segle IX, no se'n veu res més que algun pany de mur. Tota la resta és ja de començament del segle XII. El fet d'estar vinculada a la casa comtal de Barcelona i al monestir de Sant Joan de les Abadesses va fer que tingués una certa monumentalitat i una vida més pròspera que les seves sufragànies.

La seva situació arraconada a la vall de la riera de Martinet, però, relativament a prop del camí vell, avui transformat en carretera, la va preservar de possibles destruccions.

Maria Porter i Moix